

การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์มอญ-พม่าในจังหวัดแพร่

The Study of Mon-Burmese Stupa Architectural Style in Phrae Province

นันทพร พุ่มมณี¹

Nantaporn Poommanee

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม การประดับตกแต่งและอิทธิพลของศิลปะพม่าในเมืองแพร่ ผลการศึกษาพบว่า เจดีย์ในเมืองแพร่มีลักษณะร่วมของศิลปะพม่าช่วงสมัยอมรปุระ-มันทเล มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 และมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มของชาวพม่าที่เข้ามารับจ้างทำสัมปทานป่าไม้ในเมืองแพร่ สามารถแบ่งได้ 2 ช่วงเวลาคือ ระยะเวลาแรก เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าช่วงสมัยอมรปุระ-มันทเล มีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 25 สามารถแบ่งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม 2 กลุ่มคือ (1) เจดีย์ทรงระฆัง ได้แก่ เจดีย์วัดจอมสวรรค์ เจดีย์วัดสระบ่อแก้ว เจดีย์วัดนาสาร พระธาตุคอกน้อย มีลักษณะเจดีย์ทรงระฆังรูปทรงป้านไม่มีบัลลังก์ มีเจดีย์ประธานและเจดีย์รายล้อมรอบ และ (2) เจดีย์ทรงวิหารยอด ได้แก่ เจดีย์วัดต้นธง เจดีย์วัดเวียงต้า เจดีย์วัดใหม่พม่า เจดีย์วัดโพธิ์สุนทร มีลักษณะของเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการประดับจระนำที่เรือนธาตุ ส่วนยอดเจดีย์มีลักษณะเจดีย์ทรงระฆังกลมแบบพม่า ไม่มีบัลลังก์ มีการประดับลวดลายปูนปั้นอิทธิพลล้านนาและตะวัตก และระยะที่สองคือ เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าศิลปะพม่าระยะหลังประยุกต์ศิลปะท้องถิ่น มีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 26 พบกระจายในอำเภอทอง อำเภอวังชิ้น พบกลุ่มเดียวคือเจดีย์ทรงระฆัง ซึ่งรูปแบบของเจดีย์ในช่วงนี้มีลักษณะผสมของช่างท้องถิ่นของ

¹ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Department of History, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

E-mail: kanun_nn@hotmail.com

*Manuscript received July 23, 2020; revised August 25, 2020, and accepted September 4, 2020

เมืองแพร่ และการประดับตกแต่งแบบศิลปะรัตนโกสินทร์

คำสำคัญ: เจดีย์ เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่า รูปแบบสถาปัตยกรรม แพร่

Abstract

This research aims to investigate architectural features, adornment and inspiration of Mon and Burmese art in Phrae province. The results demonstrate the stupa in Phrae was inspired by Burmese art during Amarapura-Mandalay dated to the 20th century. The stupa found in Phrae is normally related to the situation when the Burmese joined a logging concession in Phrae. This study divided the stupa in Phrae into 2 main periods. First, the Amarapura-Mandalay period dated to the 20th century. During this time, the form of stupa can be divided into 2 groups. (1) The Bell-shaped stupa is usually found in Mueang Phrae district such as Chom Sawan temple, Sra Bo Kaew temple, Nasarn temple and Doinoi temple. The stupa has no *Ban Lang*, a square platform with railings on the top of the bell and under the spire, and the main stupa is surrounded by many subsidiary stupas. (2) The bell-shaped stupa above a high square base is also discovered in Mueang Phrae district such as Ton Thong temple, Mai temple, ViengTa temple and Pothisoontorn temple in Long district. These stupas are characterized by *Ruen That*, a rectangular body of the main shrine, which a small niche (*Charanam*) is extended in front of *Ruen That*. On the top of the stupa is similar to Burmese bell-shaped stupa with no *Ban Lang* and fully decorated with stucco in Lanna and Western style. Second, Mon-Burmese and local art in Amarapura-Mandalay are dated to the 21st century until now. These types of stupa are mainly discovered in *Long* and *Wang-Chin* district. However, the Bell-shaped stupa and the bell-shaped stupa above a high square shows the mixture between Phrae local workmanship and Rattanakosin art.

Keyword: stupa, stupa in Mon-Burmese art, architectural features, Phrae

บทนำ

เมืองแพร่นั้นแดนแห่งลุ่มแม่น้ำยมมากด้วยศิลปวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยหินเก่าและเริ่มก่อตัวเป็นเมืองราวพุทธศตวรรษที่ 18-19 (สาขันธ์ ไพรชาญจิตร, 2540, หน้า 298) มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรใหญ่เรื่อยมาตั้งแต่อาณาจักรสุโขทัย ปรากฏชื่อเมืองแพลในจารึกด้านที่ 4 ของพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรอยุธยา จากนั้นเมืองแพร่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งในอาณาจักรล้านนาราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (สุรพล คำริห์กุล, 2554, หน้า 247) ซึ่งในช่วงนั้นเมืองแพร่ได้รับเอาศิลปวัฒนธรรมล้านนาเป็นตัวตั้งต้น จากนั้นล้านนาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-24 เป็นระยะเวลากว่า 216 ปี (สร้อยดี อ่องสกุล, 2556, หน้า 121) แต่ในช่วงนี้อิทธิพลพม่าไม่ปรากฏมากนัก เป็นเพราะว่าบ้านเมืองอยู่ในสภาวะไม่สงบสุข จนกระทั่งล้านนาได้สวามิภักดิ์กับสยามเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองแพร่อยู่ในฐานะหัวเมืองประเทศราชขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร, 2542, หน้า 91) ซึ่งในช่วงสมัยนี้เมืองแพร่เริ่มรับอิทธิพลที่หลากหลายทั้งศิลปะรัตนโกสินทร์ ศิลปะพม่า และ ศิลปะประยุกต์ผสมผสานกับศิลปะท้องถิ่น

ศิลปะพม่าเริ่มปรากฏโดดเด่นและมีจำนวนมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้รับอิทธิพลจากชนชาติอื่นเข้ามาติดต่อและมีผลต่องานศิลปกรรมของล้านนาและเมืองแพร่เป็นอย่างมาก ประกอบด้วยกลุ่มชาวตะวันตก เข้ามาหาวัตถุดิบและแร่ธาตุเพื่อป้อนให้กับอุตสาหกรรม โดยมุ่งเป้าหมายมาที่ป่าไม้และเหมืองพลอย พ.ศ. 2428 บริษัทการค้าของอังกฤษในพม่าได้รับสัมปทานป่าไม้เข้ามาในล้านนา เริ่มจากบริษัทบริติชเบอร์เนียว บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ฯลฯ (สร้อยดี อ่องสกุล, 2553, หน้า 253) และนำแรงงานชาวพม่าเข้ามาตั้งรกรากร่วมกับชาวพม่าที่มีอยู่เดิม จนกลายเป็นชุมชนกระจายอยู่ทั่วเมืองแพร่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอลอง และอำเภอวังชิ้น ความหลากหลายของกลุ่มชนที่มีอิทธิพลต่อศิลปะพม่า ได้แก่ ชาวพม่า ชาวมอญ (กลืนมากับชาวพม่า) ชาวไทใหญ่ ชาวปะโอ (ตองอู) อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน จึงร่วมกันสร้างบูรณะวัดและเจดีย์ให้เป็นรูปแบบศิลปะพม่าเพื่อเป็นพุทธบูชา และประกอบพิธีทางศาสนา (พระธรรมวิมลโมลี, 2548, หน้า 45) โดยการศึกษานี้จะศึกษารูปแบบ

สถาปัตยกรรมและอิทธิพลศิลปะพม่าจากศิลปะอมรปุระ-มณฑลที่ส่งผลให้เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าในเมืองแพร่ ซึ่งเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยเดียวกัน

ข้อตกลง: เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าหมายถึง เจดีย์ที่รับรูปแบบอิทธิพลของศิลปะพม่าและกลุ่มชนอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น มอญ พม่า ไทใหญ่ ปะโอ (ต๋องตู)

รูปแบบสถาปัตยกรรมเจดีย์พม่าในสมัยศิลปะอมรปุระ-มณฑล

เจดีย์ทรงระฆังในสมัยศิลปะอมรปุระ-มณฑล ลักษณะของเจดีย์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่สืบทอดและพัฒนาจากเจดีย์พม่าในศิลปะพุกามโดยมีต้นแบบคือ เจดีย์ชเวชิกอง เมืองพุกาม ประเทศพม่า มีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 1 เจดีย์ชเวชิกอง เมืองพุกาม ประเทศพม่า

ที่มา: <https://myanmarlover.com/>

ส่วนฐาน แพนผังและชุดฐาน
ผังของเจดีย์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเพิ่ม
มุม มีมุมประธานขนาดใหญ่และ
เพิ่มมุมขนาดเล็กซ้อนขึ้นกัน 3
ชั้นเสมอ การซ้อนชั้นคล้ายกับ
พระมิดขันบันได ลวดบัวของฐาน
นั้นมีหลายรูปแบบ เช่น ลวดบัว
แบบพม่าแท้สืบทอดจากศิลปะ
พุกามคือ ชุดบัวคว่ำ-หงายท้องไม้
ประดับลูกแก้ว 1-2 เส้น การเจาะ

ท้องไม้ บัวลูกฟักขนาดเล็กคาดด้วยท้องไม้ (เชษฐ ติงสฤษดิ์, 2555, หน้า 127) บันได ในเจดีย์
ขนาดใหญ่จะพบบันไดทางขึ้น 4 ทิศขึ้นไปลานประทักษิณ แต่หากเป็นเจดีย์ขนาดเล็กอาจปรากฏ
บันไดขนาดเล็กหรืออาจไม่มีเลย *ซุ้มประตู* สืบทอดจากศิลปะพุกามปรากฏที่ชั้นแรกและมีลักษณะเป็น
ซุ้มเคล็กแบบมณฑลมีหลายรูปแบบทั้งแบบที่มีและไม่มียอดปราสาท ฯลฯ มีความนิยมในการประดับ
ปูลมณูฉะในฐานชั้นที่ 1 และ 2 ส่วนฐานชั้นบนสุดนั้นนิยมสถูปิเกะทรงหม้อน้ำ และประดับสิงห์

นรสิงห์ไว้ที่ฐานของมูมทั้งสี่นิยมมากในศิลปะอมรปุระ-มณฑล องค์ระฆัง เริ่มต้นด้วย ฐานปรับมุม เชื่อมต่อระหว่างฐานและองค์ระฆังซ้อนกัน 2 ชั้น ซึ่งมีทั้งผังแบบแปดเหลี่ยมเพิ่มมุมและ ผังวงกลม โดยในเจดีย์ขนาดเล็กมักพบฐานปรับมุมชั้นเดียว บัวปากระฆังนิยมใช้แบบบัวกลุ่ม องค์ระฆังป้านไม่มีบัลลังก์ ประดับรัดอกตกแต่งลวดลายด้านบนเป็นลายกระหนกสามเหลี่ยม คล้ายใบโพธิ์หรือช่อดอกไม้สลับกับลายกระหนกคล้ายลายกระทิวในศิลปะไทย (เชษฐ ติงสฺยชลิต, 2555, หน้า 149) ด้านล่างเป็นลายหน้ากาลแบบมีแขนส่วนในเมืองแพร่เหลือเพียงหน้ากาลอย่าง เดียว ส่วนยอด ปล้องไฉนพบ 2 รูปแบบคือ ทรงกรวยเตี้ยลวดบัวเป็นชุดลูกแก้ว-บัวคว่ำ-หน้า กระดานรูปแบบพม่าแท้ และรูปแบบทรงกรวยยี่ดสูงซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลเจดีย์มอญ *ปัทมบาท* ขึ้นระหว่างปล้องไฉน *ปลียอด* พบทั้งรูปแบบปลีต้นแบบพม่าแท้ และปลียาวคล้ายหยวกกล้วยใน ศิลปะมอญ ซึ่งน่าจะเข้ามาในช่วงพระเจ้าอลองพญาปราบมอญทำให้อิทธิพลแพร่เข้ามาปรากฏในเจดีย์ (สุภัทรดิศ ดิศกุล และสันติ เล็กสุขุม, 2549, หน้า 17-18) นอกจากนั้นยังมีองค์ประกอบของเจดีย์ มอญในศิลปะพะสิม หงสาวดีและสมัยหลังที่ส่งผลให้กับเจดีย์ในศิลปะพม่า เจดีย์แบบมอญเป็น อีกรูปแบบหนึ่งมีลักษณะเฉพาะ เกิดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในสมัยพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ พม่ายึดหงสาวดีทำให้อิทธิพลของเจดีย์มอญเข้ามาปะปนกับเจดีย์พม่าและสืบทอดเรื่อยมาจนใน พุทธศตวรรษที่ 24-25 ในสมัยราชวงศ์คองบอง ลักษณะของเจดีย์มอญมีลักษณะคล้ายและสืบทอดจาก เจดีย์เขตกองที่เมืองย่างกุ้ง ซึ่งเจดีย์รูปแบบนี้เป็นต้นแบบให้กับเจดีย์มอญในภาคกลางของ ประเทศไทย (โชติมา จตุรวงศ์, 2554, หน้า 265) ความแตกต่างของเจดีย์พม่ากับมอญสามารถ วิเคราะห์ได้ดังนี้ *ส่วนฐาน* แพนผังของเจดีย์แบบมอญนั้นมีลักษณะแปดเหลี่ยมเพิ่มมุม ฐานมี ลักษณะเป็นฐานลาดและแผ่ขยายมีการประดับเจดีย์รายที่ฐานล่าง ไม่พบบันไดทางขึ้นหรือลาน ประทักษ์ณด้านบน ฐานฐานบัวรองรับองค์เจดีย์ซ้อนกัน 2 ชุดเท่านั้นและแต่ละชุดมีลักษณะ ไม่เหมือนกัน *องค์ระฆัง* มีขนาดใหญ่ไม่มีฐานปรับมุมและบัลลังก์ *ส่วนบน* ปลียอดแบบมอญนั้น นิยมปลียาวและต่อมาได้ส่งอิทธิพลให้กับเจดีย์พม่าในศิลปะอมรปุระ-มณฑล (เชษฐ ติงสฺยชลิต, 2555, หน้า 204-217) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเมื่อเข้ามาผสมกับศิลปะพม่า เกิดเป็นเจดีย์แบบผสมระหว่าง เจดีย์มอญและเจดีย์พม่า ซึ่งในไทยเลือกรูปแบบนี้มาปรับใช้

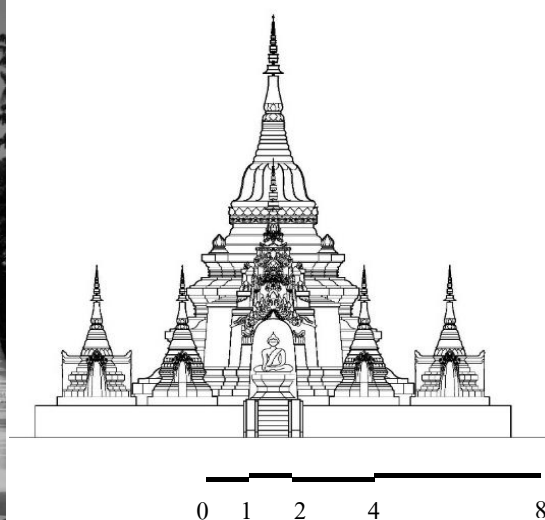
เจดีย์ทรงเจดีย์วิหาร(อุปายา)ในสมัยศิลปะอมรปุระ-มณฑล เจดีย์ทรงวิหารสามารถแบ่งตามสายวิวัฒนาการได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่กลับไปเลียนแบบศิลปะสมัยพุทธกาลตอนต้น มีลักษณะประตุน้ำต่างที่เรือนธาตุมากกว่า 1 ประตูและมีชั้นหลังคาลาด เช่น เจดีย์จอกตอจี เมืองอมรปุระ และกลุ่มที่สองถือว่าเป็นสายวิวัฒนาการหลัก ซึ่งมีความใกล้เคียงกับเจดีย์ทรงวิหารยอดในเมืองแพร่ คือกลับไปเลียนแบบศิลปะพุทธกาลตอนปลาย เช่น กลุ่มเจดีย์วิหารในวัดเวणी เมืองอมรปุระ มีลักษณะดังนี้ **ส่วนฐาน** **แผนผัง** มีรูปแบบไม่เคร่งครัดทั้งรูปแบบเพิ่มมุมและไม่เพิ่มมุม ไม่นิยมต่อขึ้นมณฑปออกไปทางด้านหน้า **ฐาน** รูปแบบเป็นฐานเดี่ยวหรือฐานบัวแบบยื่นย่อ **เรือนธาตุ** อยู่ในผังสี่เหลี่ยมประดับซุ้มจะระนำเพียงด้านละหนึ่งเท่านั้น การประดับเสาดัดผนังไม่ปรากฏกบบนประจายามอก กาบล่าง หรืออาจมีการประดับเพียงกบบนรูปกลีบบัวและมีลวดลายใบอะแคนดัสอยู่ภายในเป็นช่วงที่รับอิทธิพลศิลปะตะวันตก (เชษฐ ติงสฤษดิ์, 2555, หน้า 352) มีการตกแต่งกรอบลายค้ำกาวที่มุมของเรือนธาตุ **ซุ้ม** มีความหลวมมาก เช่น ซุ้มเคล็กแบบอมรปุระ-มณฑล มีลักษณะกรอบซุ้มด้านนอกเป็นหน้าจั่วตรงด้านในขมวดเป็นเลข ๑ ไทย เคล็กเป็นลายกระหนกปลายซุ้มเป็นวงไอยราตัวขึ้น มีข้อฟ้าและครีbsd้านข้างของเสา ซุ้มเคล็กที่เลียนแบบศิลปะพุทธามซุ้มหน้านางอิทธิพลลังกา และซุ้มใบอะแคนดัสอิทธิพลตะวันตก ซึ่งลักษณะหลังนี้เป็นรูปแบบที่นิยมในเมืองแพร่ **ส่วนยอด** **ชั้นหลังคา** นิยมการใช้ฐานบัวเพิ่มมุมซ้อนกัน 3 ชั้น มีการประดับสติภะปุณณภูชะ นรสิงห์ ยอดด้านบนมีรูปแบบทรงศิระและแบบยอดเจดีย์ ซึ่งรูปแบบนี้ได้รับความนิยมในล้านนาและเมืองแพร่ ส่วนของปล้องไฉน ปัทมบาทและปลียอดมีลักษณะเดียวกับเจดีย์ทรงระฆัง

เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่า ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24-พุทธศตวรรษที่ 25 ในจังหวัดแพร่

เจดีย์ศิลปะพม่า-มอญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 พบบริเวณภาคกลางและภาคเหนือทางด้านล้านนามีกลุ่มอพยพชาวพม่า ไทยใหญ่เข้ามา ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2369 ในช่วงของการทำสัมปทานป่าไม้ เกิดการสร้างวัด ทั้งอาคารทรงปญชาตุมีลักษณะเป็นวิหารขนาดใหญ่หลังคาซ้อนชั้นและเจดีย์ทั่วล้านนามีความนิยมรูปแบบเจดีย์แบบพม่า ที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2557, หน้า 308-309) ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเจดีย์มี

แบบแผนใกล้เคียงกัน คือ เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบไม่มีบัลลังก์เรียกโดยรวมว่าเจดีย์แบบมอญ-พม่า การแบ่งประเภทของเจดีย์ในช่วงนี้สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เจดีย์ทรงระฆัง และ เจดีย์ทรงวิหารยอด การกระจายตัวของเจดีย์พบที่ อำเภอเมือง และ อำเภอลอง ตามตำแหน่งของ ชุมชนชาวไทยใหญ่และชาวพม่าที่มีอยู่เดิมและเข้ามาทำสัมปทานในสมัยหลัง ซึ่งอำเภอลอง เคยเป็นเมืองที่อยู่ในความดูแลของลำปางมาก่อน สอดคล้องกับที่พระครูอาทร ชันติธรรม ได้ให้ข้อมูลว่า พระพม่าในเมืองแพร่มีความสัมพันธ์กับพระลำปางมีการติดต่อสื่อสารกับวัดศรีชุม และนำช่างชาวพม่าจากลำปางมาสร้างและซ่อมแซมที่เมืองแพร่ (พระครูอาทร ชันติธรรม, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 20 กรกฎาคม 2461) การศึกษานี้ กรณีศึกษาเจดีย์ทั้งหมด 10 องค์ ที่มีความสำคัญกับชุมชน และมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเจดีย์มอญ-พม่าอย่างชัดเจนในอำเภอเมือง ได้แก่ เจดีย์วัดจอมสวรรค์ เจดีย์วัดสระบ่อแก้ว เจดีย์วัดต้นธง อำเภอลอง ได้แก่ พระธาตุคอกน้อย เจดีย์วัดเวียงต้า เจดีย์วัดด้าม่อน เจดีย์วัดใหม่พม่า เจดีย์วัดโพธิบุปผาราม และอำเภอวังชิ้น ได้แก่ พระธาตุขวยปู พระธาตุคอกกลางอริยสัจจัง

เจดีย์ทรงระฆังแบบมอญ-พม่าศิลปะมณฑล

ภาพที่ 1 เจดีย์และภาพลายเส้น เจดีย์วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมือง

เจดีย์วัดจอมสวรรค์ อำเภอเมือง

วัดจองเหนือหรือจอมสวรรค์ อำเภอเมือง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2479 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1016) ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2533 สร้างเมื่อ พ.ศ. 2347 นายฮ้อยคำมาดพ่อค้าชาวไทใหญ่และพ่อเผ่ากันตีเข้ามาบูรณะและปรับรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงระฆังอิทธิพลศิลปะพม่า ได้รวบรวมช่างท้องถิ่นและชาวพม่าชาวตองกู ชาวปะโอ ต่อมาพ่อจองนั้นดาบรณปฏิสังขรณ์เสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2415 ตรงกับสมัยเจ้าหลวงพิมพิสาร (เจ้าหลวงขาเค) (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2551, หน้า 133) ตามประวัติวัดได้บันทึกไว้ว่ามีการบูรณะเจดีย์และวิหารในครั้งเดียวกันลักษณะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบมอญ (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดแพร่, หน้า 7-8) (ภาพที่ 1)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานเชิงขนาดใหญ่ในผังสี่เหลี่ยมรองรับเจดีย์ประธานและเจดีย์บริวาร 12 องค์ มีบันไดขึ้นไปยังห้องคูหาที่มีลักษณะเป็นมุขยื่นออกมาภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพม่า ที่ปลายของบันไดเป็นรูปตัวหงาซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะพม่าสมัยอมรปุระ-มันทเล **เจดีย์ประธาน** ฐาน **ปัทม์ของเจดีย์ประธาน** เริ่มจากฐานเชิง 1 ชั้นต่อเนื่องด้วยชุดฐานปัทม์ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมซ้อนกันจำนวน 3 ชั้น ซึ่งเป็นคตินิยมของเจดีย์แบบพม่าศิลปะอมรปุระ-มันทเล ในส่วนของหน้ากระดานบนของฐานแต่ละชุดคงเหลือลวดลายปูนปั้นรูปกลีบบัว ฐาน **ปรับมุม** อยู่ในผังกลม บัวปากระฆังมีลักษณะเป็นชั้นบัวกลุ่มแถวเดียว **องค์ระฆัง** มีลักษณะพิเศษซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเจดีย์วัดจอมสวรรค์คือ การตกแต่งองค์ระฆังเป็นริ้วคล้ายกับกลีบมะเฟือง ในตำแหน่งของบัวคอเสื้อนั้นทำลวดลายคล้ายกับกลีบบัวขนาดเล็กซ้อนอยู่ในช่วงของริ้วกลีบมะเฟือง ที่ปลายขององค์ระฆังประดับลายกระหนกพันธุ์พุกยาแบบกลีบบัว ซึ่งน่าจะเป็นลักษณะของช่างท้องถิ่นที่ฐานชั้นที่ 3 ประดับดอกบัวตูมเป็นริ้วทั้ง 4 ด้าน เป็นตำแหน่งของการประดับสติปัฏฐานในเจดีย์พม่าแต่มีการลดรูป ซึ่งเป็นลักษณะที่พบในเมืองแพร่เท่านั้น **ซุ้มเคล็ก** (ภาพลายเส้นที่ 1) ทางด้านหน้าเป็นซุ้มคูหายื่นออกมาภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพม่า ซุ้มเคล็กก่ออิฐเป็นแบบ

ซุ้มโค้ง (Arch) ตกแต่งลายกระหนกพันธุ์พฤกษาและลายใบอะแคนธัสอิทธิพลตะวันตก บริเวณเหนือซุ้มตรงส่วนยอดประดับประติมากรรมรูปบุคคลเป็นรูปสัตว์ ผีหรือเทพประจำท้องถิ่นของพม่า สันหลังคาของซุ้มคูหาประดับด้วยสถูปิยะมีลักษณะซ้อนชั้นในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละชั้นประดับด้วยลายกาบบนลักษณะคล้ายกลีบบัวในศิลปะพม่า ชาวบ้านเรียกว่า ลายหมอนน้ำย่อย (ฉัตรชัยรัตนวงศ์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 กรกฎาคม 2560) ส่วนยอด ปล้องไฉน มีลักษณะลาดบัวสลับกับหน้ากระดาน และส่วนของปลียอดคั่นอวบน้ำวน **เจดีย์บริวาร** ทั้งหมด 12 องค์ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบพม่า **เจดีย์บริวารบริเวณมุม** อยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมมีซุ้มจระนำยื่น 4 ด้านฐานประดับมูแปดเหลี่ยมและผังกลม กรอบซุ้มและซุ้มประดับด้วยลายพันธุ์พฤกษาลักษณะเดียวกับซุ้มเคล้าของเจดีย์ประธาน **เจดีย์บริวารประจำด้าน** มีความแตกต่างคือพบจระนำด้านเดียว เจดีย์รายทั้งหมดนั้นมีลักษณะการตกแต่งลวดลายปูนปั้นที่แตกต่างกัน ซึ่งน่าจะเกิดจากการประยุกต์ของช่างท้องถิ่นหรือการซ่อมแซมในหลายครั้ง

เจดีย์วัดสระป่อแก้ว (วัดจงกลาง) พระธาตุคู่กองคำ อำเภอเมือง

ภาพที่ 2 เจดีย์วัดสระป่อแก้ว อำเภอเมือง

วัดสระป่อแก้ว(สะ-ระ-ป่อ-แก้ว) อำเภอเมือง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2452 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1086) คำว่า สระป่อแก้วมีที่มาจากสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ในวัด ในวันพระชาวบ้านมักจะเห็นลูกแก้วลอยขึ้นจากน้ำแล้วหายไปเป็นประจำ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2560, หน้า 180) เดิมชื่อวัดสามโพเริ่มจากหม่องโพอ่านสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2419 ต่อมาหม่องโพหยิน ได้ร่วมกับชาวพม่าและชาวมอญที่มาจากเมืองหงสาวดี เมืองย่างกุ้งและเมืองมณฑล ปฏิสังขรณ์กุฏิ วิหาร โบสถ์ และ พระเจดีย์

พ.ศ. 2508-2509 ชาวพม่าตระกูลโพทือ หม่องโพเส่ง เป็นผู้อุปฐากวัดจงกลางและได้นิมนต์ พระชาวพม่ามาเป็นเจ้าอาวาสคือ พระอุปัชฌายา สิรินันทะ จากวัดศรีชุมเมืองลำปางมา ซึ่งในช่วงนี้มีการบูรณะครั้งใหญ่ (วัดสระบ่อแก้ว, ม.ป.ป.)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ส่วนฐาน มีระเบียงรอบเป็นลานประทักษิณ ทางเข้าประดับพระพุทธรูปและสิงห์ในศิลปะพม่า 1 คู่ ส่วนฐานขนาดใหญ่รองรับเจดีย์ประธานและเจดีย์บริวาร 8 องค์อยู่ในผังสี่เหลี่ยมเป็นฐานบัวแบบล้านนา **เจดีย์ประธาน** ฐานบัวเพิ่มมุมท้องไม้คาดด้วยลูกแก้ว 2 เส้น ซ้อนกันจำนวน 3 ชั้น ไม่มีการประดับตกแต่งในส่วนของฐาน ซึ่งเป็นฐานของเจดีย์ศิลปะอมรปุระ-มันทเล (ภาพที่ 2) แต่เดิมบริเวณของฐานไม่มีเจดีย์บริวารล้อมรอบและมีลวดลายปูนปั้นประดับเช่นเดียวกับฐานของเจดีย์วัดจอมสวรรค์แต่ปัจจุบันถูกบูรณะหายไป (ฉัตรชัย รัตนวงศ์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 21 กรกฎาคม 2561) **ฐานบริวาร** อยู่ในผังกลมเช่นเดียวกับวัดจอมสวรรค์ มีลักษณะเป็นฐานกลีบบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกันอย่างชัดเจน บัวปากกระฉังเป็นบัวคว่ำ-หงายซ้อนกัน 2 ชั้น เป็นระเบียงในศิลปะอมรปุระ-มันทเลเช่นเดียวกัน **องค์ระฆัง** มีลักษณะกลมไม่มีบัลลังก์ ตกแต่งด้วยรัศมี 1 เส้นและกลีบบัวคว่ำเป็นลายกนกซ้อนกันขนาดเล็กและใหญ่สลับกันตกแต่งด้วยการทาสีชมพู ลวดลายที่ปรากฏนี้น่าจะเป็นลักษณะของท้องถิ่น ไม่พบซุ้มเคลือบที่เจดีย์ประธาน ส่วนยอด ส่วนของปล้องไฉนสั้น ปัทมบาทและปัลลิวเป็นซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะมอญ **เจดีย์บริวาร** รูปแบบในปัจจุบันนี้น่าจะอยู่ในช่วงการบูรณะ พ.ศ. 2508-2509 มีช่างหลายกลุ่มเข้ามาบูรณะโดยเลียนแบบเจดีย์ชเวดากอง

ภาพที่ 3 พระธาตุคอกน้อย อำเภอลอง

เจดีย์วัดพระธาตุคอกน้อย อำเภอลอง

ตั้งอยู่บนยอดคอก ตำบลบ้านปิน
ประวัติดั้งเดิมไว้เป็นอักษรล้านนา
ซึ่งพระครูปลัดศรีเมฆ เจ้าอาวาสวัด
โพธิบุปผารามถอดไว้ว่า สร้างใน พ.ศ.
2400 แต่เดิมพบรอยพระพุทธรูปถูก
หุ้มด้วยดินไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมา
ในปี พ.ศ. 2475 สาธุเจ้าศรีบุตรศิริบวร
เมืองเชียงใหม่ได้ร่วมกับหม่องโพส่วย

และหม่องทูนไหนด ชาวไทใหญ่ ชาวขมุ และชาวเมืองแพร่สร้างเจดีย์ครอบทับรอยพระพุทธรูป
แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2476 เป็นรูปแบบของเจดีย์ทรงพม่า (พระธาตุคอกน้อย, ม.ป.ป.) ซึ่งบริเวณ
ฐานเจดีย์ปรากฏปีที่สร้างไว้ และได้รับการบูรณะครั้งใหญ่แต่รักษารูปแบบเดิมในปี พ.ศ.2562
(ภาพที่ 3)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานประทักษิณบันไดทางขึ้น 4 ด้านและสิงห์แบบพม่าด้านละ 1 คู่
ที่มุมระยะเบียงประดับด้วยนรสิงห์ ฐานชั้นที่ 1 เป็นชุกฐานบัวยึดท้องไม้สูงในผังสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่
1 ชั้นและฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมเดี่ยว ที่มุมของฐานประดับด้วยสถูปิกะทั้ง 4 มุมมีรูปแบบองค์
ระฆังเหลี่ยมและเครื่องยอดแบบพม่า ฐานชั้นที่ 2 และชั้นที่ 3 เป็นฐานที่รองรับองค์ระฆังเป็นชุก
ฐานบัวยึดท้องไม้สูงในผังแปดเหลี่ยมเหนือองค์ระฆังมีส่วนรองรับองค์ระฆังชุกฐานบัว 1 ชุกและ
ชุกฐานบัวแบบย่อในผังกลม องค์ระฆัง กลมไม่มีบัลลังก์ บัวปากระฆังคล้ายกับศิลปะล้านนา
ส่วนของปล้องไฉนปัทมบาทและปลียอดมีลักษณะยาวอิทธิพลของเจดีย์มอญ ตั้งแต่ส่วน
รองรับองค์ระฆังจนถึงส่วนปลียอด ตกแต่งด้วยการประดับกระจกแบบพม่า รูปแบบโดยรวมของ
เจดีย์ยังเป็นเจดีย์ที่ได้รับอิทธิพลศิลปะพม่าช่วงอมรปุระ-มันทาล แต่มีความเข้มข้นน้อยกว่ากลุ่ม

เจดีย์ในอำเภอเมือง มีการประยุกต์ศิลปะล้านนาและศิลปะท้องถิ่นเข้าไปมาก เช่น ฐานของเจดีย์ในศิลปะพม่าแบบอมรปุระ-มันทเล มีลักษณะเป็นชุกฐานบัวซ้อนในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมซ้อนชั้น 3 ชั้นและแต่ละชุกฐานมีลักษณะเหมือนกัน แต่ในเจดีย์องค์นี้กลับปรับเปลี่ยนฐานชั้นที่ 2 และ 3 ให้เป็นชุกฐานในผังแปดเหลี่ยมแทน ซึ่งคล้ายส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์ล้านนามากกว่า แต่ยังคงการประดับสถูปิยะและนรสิงห์ที่มุม อีกทั้งลักษณะขององค์ระฆังที่ไม่มีบัลลังก์และการประดับกระจก ก็ยังแสดงความเป็นเจดีย์ศิลปะพม่าได้ชัดเจน นอกจากพระธาตุคอกน้อย พบเจดีย์อีกองค์มีรูปแบบ ขนาด และองค์ประกอบใกล้เคียงกัน คือ เจดีย์วัดนาสาร อำเภอลอง ปัจจุบันอยู่ระหว่างการบูรณะ และจากการสัมภาษณ์นักประวัติศาสตร์วิชาการท้องถิ่นที่อำเภอลองนี้ ได้ให้ความเห็นว่าเจดีย์ศิลปะพม่าในกลุ่มนี้น่าจะสร้างในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับเจดีย์ในอำเภอเมือง (กุเดช แสนสา, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน พ.ศ. 2563) ซึ่งหากพิจารณารูปแบบทางสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบแล้วมีความใกล้เคียงกันและน่าจะอยู่ร่วมสมัยเดียวกันได้

เจดีย์ทรงวิหารยอดอิทธิพลศิลปะอมรปุระ-มันทเล ในจังหวัดแพร่

เจดีย์วัดต้นธง (วัดจองใต้) อำเภอเมือง

ภาพที่ 4 เจดีย์วัดต้นธง อำเภอเมือง

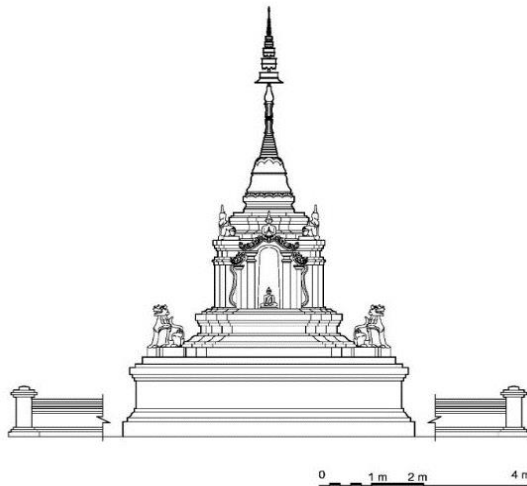
วัดต้นธงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 6 สิงหาคม พ.ศ. 2506 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1024) สร้างขึ้นโดยนายปิ่นหย่าชาวไทใหญ่ ปี พ.ศ. 2418 และบูรณะครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2505-2507 และครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2540 (ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์, 2553, หน้า 179) ต่อมาวัดได้ชำระทอดไตรมลง พ่อสำอาง (นายกุศล ปัญญามาลย์) จึงได้ปฏิสังขรณ์วิหารวัดจองใต้เป็นศิลปะแบบไทย คำว่าต้นธงสันนิษฐานว่ามาจากต้นธงหมายถึงเสาธงของพม่า ปัจจุบันได้รื้อถอนไปแล้ว (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2560, หน้า 179)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

เจดีย์ทรงวิหารยอดองค์ปัจจุบันสร้างครอบทับเจดีย์องค์เดิมมีขนาดใหญ่ขึ้นและปรับเปลี่ยนบางองค์ประกอบ (ภาพที่ 4) การก่อสร้างใช้เทคนิคปูนขาวผสมกาวหนังยางไม้ (องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่, 2550, หน้า 163) มีลักษณะเป็นรูปแบบของเจดีย์สมัยอมรปุระ-มณฑล แต่มีความแตกต่างคือไม่สามารถเข้าใช้พื้นที่ภายในได้ และลดขนาดลง ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานเชิงต่อเนื่องด้วยฐานปัทม์ในผังสี่เหลี่ยม ระหว่างฐานของเรือนธาตุกับฐานปัทม์ มีบัวคว่ำเชื่อมต่อกล้ายกับรูปแบบฐานบัวในลักษณะย่อสมัยอมรปุระ-มณฑล ในส่วนของฐานจากการสัมภาษณ์คนในพื้นที่กล่าวว่าก่อนหน้านั้นเจดีย์วัดคันธงนี้มีบันไดทางขึ้นทั้ง 4 ทิศ สามารถเดินประทักษิณได้ ลักษณะของฐานที่ยึดสูงนั้นช่างน่าจะได้รับอิทธิพลจากฐานในศิลปะล้านนา ส่วนของฐานจากภาพถ่ายในอดีตนั้นไม่ยกสูง ซึ่งเป็นลักษณะของฐานในศิลปะอมรปุระ-มณฑล เรือนธาตุ อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสเพิ่มมุม ประดับด้วยจระนำ 4 ด้าน ด้านละ 1 ชุ่ม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปลักษณะของศิลปะพม่า แต่จากการศึกษาภาพถ่ายของเจดีย์วัดคันธงในอดีตแล้ว เรือนธาตุแต่เดิมอยู่ในผังสี่เหลี่ยมไม่ย่อมุม ดังนั้นรูปแบบของเรือนธาตุหากยึดรูปแบบเดิมก่อนการบูรณะนั้นเป็นระเบียบของผังเจดีย์วิหารในศิลปะอมรปุระ-มณฑลอย่างชัดเจน จระนำทั้ง 4 ด้าน ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นรูปแบบพันธุ์พฤกษาลายใบอะแคนดัส การประดับตกแต่ง บริเวณที่มุมของเรือนธาตุ ปรากฏลายค้ำควาลักษณะของเส้นกรอบโค้งรูปกลีบบัว ส่วนยอด เป็นชั้นของหน้ากระดานประดับลายประจายตามแบบรัตนโกสินทร์ ไม่ปรากฏบัวรดเกล้าหรือบัวเชิง ฐานปรับมุมของเจดีย์วัดคันธงอยู่ในผังแปดเหลี่ยม ปัจจุบันส่วนยอดมีเจดีย์ประธานและเจดีย์รายทรงพม่าที่มุม 4 ทิศ ซึ่งแต่เดิมก่อนการบูรณะตกแต่งด้วยหม้อปูลงหมู่ (ลายหม้อดอก) แบบล้านนา

เจดีย์วัดคำเวียง อำเภอลอง

ภาพที่ 5 ลายเส้นเจดีย์วัดคำเวียง อำเภอลอง

ภาพที่ 6 ชุ่มเคล็กเจดีย์วัดคำเวียง อำเภอลอง

เดิมชื่อวัดอุโมงค์เป็นวัดเก่าแก่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2432 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1026) โดยชาวบ้านได้ช่วยกันขุดหลุมเป็นอุโมงค์เพื่อบรรจุของมีค่าพระบรมธาตุและสร้างเจดีย์ครอบไว้ สร้างโดยช่างชาวพม่า ต่อมามีการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยที่พระอธิการอินต๊ะจักษ์ อุปคุตโต ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับปัจจุบัน (ภูเดช แสนสา, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 13 มิถุนายน 2563) น่าจะอยู่ในช่วงระยะเวลาเดียวกันกับเจดีย์ในอำเภอมือง ซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะแบบอมรปุระ-มันทเล เช่นเดียวกัน (ภาพที่ 5)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานประทักษิณโดยรอบสร้างในสมัยปัจจุบัน ส่วนฐานของเจดีย์เริ่มต้นด้วยฐานบัวในผังสี่เหลี่ยมบริเวณมุมทั้ง 4 ด้านประดับสิงห์แบบพม่ามีลักษณะอวอ้วน ต่อเนื่องด้วยฐานบัวในลักษณะยื่นย่อ คือปรากฏแค่ฐานบัวกว่าท้องไม้และหน้ากระดานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ เรือนธาตุ อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ด้านบนประดับด้วยบัวรัดเกล้าแบบลูกแก้ว ด้านหน้าเป็นชุมเคล็กประดิษฐานพระพุทธรูปในศิลปะพม่า (ภาพที่ 6) ลักษณะการตกแต่งชุม

ส่วนบนเป็นลวดลายกระหนกอิทธิพลศิลปะตะวันตก ด้านในซุ้มก่อโค้งแบบซุ้มอารค ที่ขอบซุ้มประดับกระจก ปรากฏเสาประดับเรือนธาตุ 2 ชุด ชุดใหญ่รองรับจั่วหลักของห้องคูหาและเสาชุดที่ 2 มีค้ำด้านข้าง ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงวิหารยอดเพียงองค์เดียวในเมืองแพร่ที่ปรากฏค้ำด้านข้าง ลักษณะนี้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของศิลปะอมรปุระ-มณฑล ส่วนยอด ในส่วนของชั้นหลังคาพบฐานบัวในลักษณะยื่นย่อ เพิ่มมุมต่อเนื่องด้วยฐานปรับมุมในผังกลมซ้อนชั้น 5 ชั้น น่าจะเป็นลักษณะของช่างท้องถิ่น ที่มุมทั้ง 4 ประดับปูนปั้นรูปนรสิงห์ ส่วนยอดเป็นเจดีย์ทรงระฆังไม่มีบัลลังก์ ประดับด้วยระฆัง 1 เส้น ตั้งแต่องค์ระฆังจนถึงยอดประดับด้วยกระจกสีแบบพม่า ชุดของปล้องไฉนยาวและพอมแบบเจดีย์มอญ

ภาพที่ 7 เจดีย์วัดใหม่พม่า อำเภอคลอง

เจดีย์วัดใหม่พม่า อำเภอคลอง

ประวัติการก่อสร้างของเจดีย์องค์นี้ สร้างโดยหม่อมมูส่วนชาวไทใหญ่จากเชียงใหม่ที่เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ในเมืองแพร่ สร้างประมาณ พ.ศ. 2400 มีอายุรุ่นเดียวกับเจดีย์วัดเวียงต้า และมีการบูรณะและฉลองเจดีย์ครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2470 โดยช่างไทใหญ่จากเชียงใหม่และช่างท้องถิ่นเมืองแพร่ จากนั้นคงรูปแบบเดิมมาจนถึงปัจจุบัน (พระอธิการทินกร, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 30 มิถุนายน 2563) ซึ่งลักษณะของเจดีย์องค์นี้มีสัดส่วนองค์ประกอบและการตกแต่งคล้ายกับเจดีย์วัดเวียงต้า (ภาพที่ 5)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ส่วนฐานของเจดีย์เริ่มต้นด้วยฐานบัวย่อมุมในผังสี่เหลี่ยม ที่บริเวณมุมทั้ง 4 ประดับสิงห์แบบพม่ามีลักษณะอวบอ้วน ต่อเนื่องด้วยฐานบัวในลักษณะยื่นย่อ คือปรากฏแค่ฐานบัวคว่ำท้องไม้ และหน้ากระดานอยู่ในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบ เรือนธาตุ อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้ยี่สิบสอง

ซึ่งต่างกับวัดเวียงคำที่เป็นย่อมุมไม้ยี่สิบ ด้านบนประดับด้วยบัวรดเกล้าแบบลูกแก้ว เรือนธาตุประดับด้วยซุ้มจรนำทั้ง 4 ด้านประดิษฐานพระพุทธรูปนูนขึ้นในศิลปะพม่า ลักษณะการตกแต่งซุ้มส่วนบนเป็นลวดลายกระหนกอิทธิพลศิลปะตะวันตกที่ยอดซุ้มตกแต่งด้วยปูนปั้นนกกุ้งและเทพพนม ด้านในซุ้มก่อโค้งแบบซุ้มอาร์คปลายยอดแหลม (Point Arch) ส่วนยอดมีลักษณะคล้ายกับเจดีย์วัดเวียงคำ

เจดีย์วัดโพธิบุปผาราม อำเภอคลอง

วัดโพธิบุปผาราม สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2331 ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2474 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1058) แต่เดิมชื่อวัดปิ่นทอง ต่อมาต้นโพธิ์เกิดปาฏิหาริย์มีดอกออกมาเป็นสีขาวและสีชมพู ในปี พ.ศ. 2482 จึงขอเปลี่ยนชื่อมาเป็น “วัดโพธิบุปผาราม” (ประวัติวัดโพธิบุปผาราม, 2561)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 8 เจดีย์วัดโพธิบุปผาราม อำเภอคลอง

ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ชั้น ด้านบนประดับศูปีกะลักษณะเจดีย์ทรงระฆังไม่มีบัลลังก์ตั้งบนฐานเดียวในผังเหลี่ยมประดับกลีบบัว สัดส่วนของเจดีย์นั้นน่าจะเกิดจากการบูรณะเนื่องจากไม่ได้อยู่ในระเบียบของเจดีย์แบบพม่า เรือนธาตุอยู่ในผังสี่เหลี่ยมจตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะแบบอมรปุระ-มันทเล

ประดับด้วยจรนำ 4 ด้านภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพม่า ลักษณะของจรนำเป็นซุ้มแบบรัตนโกสินทร์ประดับด้วยกระจกแก้วสีสด ที่มุมของเรือนธาตุในตำแหน่งของกابบนประดับด้วยแผ่นกระจกสามเหลี่ยม ส่วนยอด เป็นรูปแบบเฉพาะคือองค์ระฆังอยู่ในผังแปดเหลี่ยม ซึ่ง

ไม่ใช่ทั้งระเบียบของเจดีย์ในศิลปะล้านนาหรือระเบียบของเจดีย์พม่า น่าจะเป็นลักษณะของช่างท้องถิ่นเมืองล่อง ปลืยกอดอวฮ้วนแบบศิลปะพม่าไม่พบปัทมบาท

เจดีย์ในช่วงนี้พุทธศตวรรษที่ 24-25 นี้ โดยส่วนมากจะมีลักษณะและระเบียบตามองค์ประกอบของเจดีย์มอญ-พม่าศิลปะอมรปุระ-มณฑลอย่างชัดเจน ทั้งรูปแบบและการประดับตกแต่ง โดยเฉพาะในเขต อำเภอเมือง เจดีย์จะมีขนาดใหญ่และมีการประดับตกแต่งที่ละเอียด ส่วนในเขตอำเภอลอง นั้นเจดีย์จะมีลักษณะย่อมกว่าและลดทอนการประดับตกแต่งบางส่วนออกไป

เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าและงานช่างท้องถิ่นระยะหลัง พุทธศตวรรษที่ 26-ปัจจุบัน ในจังหวัดแพร่

ภาพที่ 9 เจดีย์วัดด้าม่อน อำเภอลอง ภาพที่ 10 พระธาตุขวยปู อำเภอวังชิ้น ภาพที่ 11 พระธาตุคอกกลางอริขส์จัง อำเภอวังชิ้น

เจดีย์วัดด้าม่อน อำเภอคลอง

วัดด้าม่อนเป็นวัดเก่าแก่มากแต่โบราณ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2445 (กองพุทธศาสนสถาน, 2532, หน้า 1025) และจากการบอกเล่าของครูบาคำเื่อนแก้ว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2547 ผู้ที่สร้างวัดด้าม่อนคือ เจ้าฮ้อยหลวง เจ้าฟ้าเชียงตุงชาวไทใหญ่ แต่รูปแบบของเจดีย์และวิหารในปัจจุบันถูกสร้างขึ้นใหม่ ในสมัยปัจจุบัน

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม (ภาพที่ 9)

ส่วนฐาน เริ่มต้นด้วยฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมที่ฐาน แต่ละด้านประดับด้วยเจดีย์รายด้านละ 2 องค์ รวม 8 องค์ วางขนานห้องคูหารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสภายในประดิษฐานพระพุทธรูปด้านบนของห้องคูหา ประดับศูปิกะ ซึ่งการประดับเจดีย์รายนี้จะได้รับอิทธิพลศิลปะมอญเข้ามา ลักษณะของเจดีย์รายเริ่มต้นด้วยฐานเขียงซ้อนกันในผังกลม 3 ชั้น ส่วนยอดประกอบด้วยปล้องไฉนและปลียอดแบบยาว ส่วนฐานรองรับองค์ระฆัง เริ่มต้นด้วยฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมซ้อนกัน 2 ฐาน และชุดฐานบัวในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้ยี่สิบคาดด้วยลูกแก้วอกไก่แบบล้านนาซ้อนกันจำนวน 3 ฐาน ถึงแม้ว่าระเบียบฐานบัวซ้อนกัน 3 ชุดนี้จะได้รับอิทธิพลจากศิลปะอมรปุระ-มันทเล แต่เนื่องจากรายละเอียดการตกแต่งและสัดส่วนความสูงกลับคล้ายกับฐานในระเบียบล้านนามากกว่า ถัดมาเป็นฐานปรับมุมขนาดเล็กในผังแปดเหลี่ยมต่อเนื่องด้วยฐานเขียงและฐานบัวซ้อนชั้นกันในผังกลม องค์ระฆังกลมมีลักษณะเอวคอด ซึ่งในส่วนขององค์ระฆังนี้เป็นลักษณะประยุกต์ไม่ใช่ลักษณะของเจดีย์แบบมอญ-พม่า การประดับตกแต่ง ไม่พบหม้อปูลงพระ ฐานปิกะ หรือนรสิงห์ ส่วนยอด เป็นบัลลังก์ชุดฐานบัวแบบล้านนาในผังกลมยี่ดสูง ไม่พบปัทมบาทหรือระเบียบส่วนยอดของเจดีย์พม่า

พระธาตุขวยปู วัดชัยสิทธิ์ อำเภอวังชิ้น

พระธาตุขวยปู (ขวยปู) หมายถึงรูป จากตำนานกล่าวว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสวยชาติเป็นปู ชื่อปูคำ ได้ดูแลแม่ที่แก่ชราอาศัยอยู่ในถ้ำกนกแม่ป้าก และตั้งจิตอธิษฐานว่า ณ ที่ตรงนี้ขอให้ได้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้

นำพระบรมสารีริกธาตุไหล่ด้านซ้ายของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ในรูปแล้วก่อเจดีย์ทับไว้ (พระธาตุขวยปู, 2561)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม (ภาพที่ 10) ส่วนฐานเริ่มด้วยระเบียงรอบพระธาตุ มีซุ้มทางเข้าตรงกลางทั้งสี่ด้านรูปทรงจั่วยอดเจดีย์ กรอบหน้าจั่วตกแต่งลายปูนปั้นพันธุ์พฤกษาแบบไทยประยุกต์ บริเวณมุมของรั้วประตักมณิประดับนรสิงห์ ส่วนฐานของพระธาตุ ชั้นล่างสุดเริ่มต้นด้วยฐานเขียงขนาดใหญ่ที่บริเวณมุมประดับสติูปกะมีลักษณะของปล้องไฉนซ้อนกันส่วนฐานรองรับองค์ระฆังเป็นชุดฐานบัวซ้อนชั้น 3 ฐาน ฐานชั้นแรกและชั้นที่ 1 เป็นชุดฐานบัวในผังสี่เหลี่ยมย่อมุมคดด้วยลูกแก้ว 2 เส้น ที่มุมทั้ง 4 ประดับด้วยหม้อปูลมชฎะ ส่วนฐานชั้นที่ 3 นั้นกลับเป็นชุดฐานบัวคดลูกแก้วออกไ้ในผังแปดเหลี่ยมที่มุมทั้ง 4 ประดับสติูปกะขนาดเล็กโดยลดทอนรายละเอียดจนเหลือเพียงกรวยสามเหลี่ยม องค์ระฆัง ฐานปรับมุมในผังกลมตกแต่งด้วยกลีบบัวองค์ระฆังแบบพม่าไม่มีบัลลังตกแต่งด้วยรัดดอก 1 เส้นและลายหน้ากาลประดับด้านล่าง ซึ่งเป็นลายที่นิยมในศิลปะอมรปุระ-มันฑล ส่วนยอดปล้องไฉนและปัทมบาทรูปแบบสั้นและปลียอดที่อวชิงเป็นลักษณะของศิลปะพม่า

พระธาตุคอกกลางอริยสัจจัง สำนักปฏิบัติธรรมบ่อน้ำพระฤาษีแม่แก้ง อำเภอวังจั่น

พระธาตุองค์นี้สร้างเมื่อวันเสาร์ที่ 21 เมษายน 2555 บรรจุพระธาตุพระพุทธเจ้าทั้ง 7 โดยพระครูบาน้อย วัดศรีดอนมูล ก่อนสร้างชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากพบหินธรรมชาติที่มีลักษณะคล้ายรอยพระพุทธบาทและบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (วัดพระธาตุคอกกลางอริยสัจจัง, ม.ป.ป.)

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม (ภาพที่ 11) ส่วนฐาน มีระเบียงประตักมณิและบันไดทางขึ้นด้านหน้าซึ่งพนักและราวบันไดเป็นลักษณะของหางวันแบบล้านนา ฐานเจดีย์เริ่มต้นด้วยฐานบัวแบบย่อม่อไม่มีบัวหางในผังสี่เหลี่ยม ประดับด้วยนรสิงห์ที่มุมทั้ง 4 บริเวณตรงกลางของด้านมีซุ้มคูหาประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะพม่ายื่นออกมาจากตัวเจดีย์ลักษณะเป็นกรอบ-ซุ้มวงโค้งสามวงประดับด้วยปูนปั้นลายพันธุ์พฤกษาแบบล้านนา ที่จั่วของซุ้มเป็นต้นกุงงาทาสีทอง

แต่ส่วนสลูปีกะบนสันหลังคาน้นกลับเป็นยอดซุ้มในผังสี่เหลี่ยมซ้อนกันที่นิยมในศิลปะพม่า
ฐานของเจดีย์เป็นฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ ที่มุมประดับด้วยหม้อปฐมนฤ
ที่บริเวณผนังประดิษฐานพระพุทธรูปเรียงรายอยู่ด้านล่าง ฐานขององค์เจดีย์เป็นฐานบัวยกเก็จใน
ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสคดด้วยลูกแก้วอกไก่แบบล้านนา 1 ชั้น ส่วนกลาง ประดับเจดีย์มุมทรงระฆังกลม
แบบพม่า 4 ด้าน ต่อด้วยส่วนรองรับองค์ระฆังชั้นบัวถลาซ้อนกัน 3 ชั้นในผังแปดเหลี่ยมยี่ดสูง
ซึ่งลักษณะนี้เป็นระเบียบของส่วนรองรับองค์ระฆังของเจดีย์แบบล้านนา องค์ระฆังป้านใน
ลักษณะแบบพม่าอย่างชัดเจน ตกแต่งด้วยรัศมีดอกและลวดลายบริเวณบัวคอเสื้อซึ่งเป็นลายกลีบ
ใบไม้ฉัตรพัดตะวันตก ส่วนยอด ปล้องไฉนมีลักษณะของลูกแก้วซ้อนกัน ปัทมบาทและปลียอด
มีลักษณะอวบอ้วน ซึ่งเป็นลักษณะของศิลปะพม่า ความน่าสนใจของเจดีย์องค์นี้คือ เมื่อแยกศึกษา
ในแต่ละองค์ประกอบแล้วพบว่ามีรูปแบบของศิลปะล้านนาเข้ามาอย่างชัดเจน และมีเพียงการ
ประดับตกแต่งและองค์เจดีย์เท่านั้นที่มีความเป็นศิลปะพม่า แต่เนื่องจากเส้นสายตั้งแต่ส่วนฐาน
ขึ้นไปจนถึงส่วนยอดนั้น มองโดยรวมแล้วมีลักษณะป้านและผายออก ทำให้เจดีย์องค์นี้ดูมีความเป็น
เจดีย์ในศิลปะมอญ-พม่ามากขึ้น

เจดีย์กลุ่มนี้พบกระจายอยู่ที่ อำเภอทอง และ อำเภอวังชิ้น ลักษณะโดยรวมเป็นเจดีย์ทรงระฆัง
แบบพม่าซึ่งมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบและรูปทรงผสมผสานกับศิลปะล้านนาและความนิยม
ศิลปะรัตนโกสินทร์มีลักษณะเรียบเกลี้ยงลดทอนรายละเอียด ทำให้เจดีย์กลุ่มนี้มีลักษณะความเป็น
มอญ-พม่าไม่ชัดเจน แต่ยังมีเค้าโครงหลงเหลืออยู่

สรุป

จากการศึกษาเจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าในเมืองแพร่ นั้น พบว่า ได้รับของอิทธิพลของเจดีย์ศิลปะ
พม่าสมัยอมรปุระ-มันทเลในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ผสมลักษณะของศิลปะท้องถิ่น และศิลปะ
มอญในบางองค์ประกอบ สามารถแบ่งเป็น 2 ช่วงตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ เจดีย์
ศิลปะมอญ-พม่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 ในช่วงแรกนั้นระเบียบและรูปแบบของเจดีย์จะมีความ
เข้มข้นและใกล้เคียงกับศิลปะอมรปุระ-มันทเลมากกว่าช่วงที่สอง คือ เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าและ

งานช่างท้องถิ่นระยะหลังพุทธศตวรรษที่ 26 ซึ่งจะลดทอนรายละเอียดบางส่วนและมีการนำศิลปะล้านนา ศิลปะรัตนโกสินทร์และศิลปะท้องถิ่นเข้ามาประยุกต์ ซึ่งเจดีย์ทั้งสองช่วงเวลามีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดังนี้

เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าอิทธิพลศิลปะอมรปุระ-มณฑล ช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 พบเจดีย์กระจายบริเวณอำเภอเมือง และอำเภอลอง สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มเจดีย์ทรงระฆังและกลุ่มเจดีย์ทรงวิหารยอด (1) กลุ่มของเจดีย์ระฆังใน อำเภอเมือง ได้แก่ เจดีย์วัดจอมสวรรค์ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในเมืองแพร่และมืองค์ประกอบใกล้เคียงศิลปะอมรปุระ-มณฑลมากที่สุด และเจดีย์สระบ่อแก้ว มีอิทธิพลศิลปะมอญเข้ามาาร่วมอย่างชัดเจนคือการประดับเจดีย์รายที่ฐานชั้นแรก ระเบียบของฐานบัวซ้อนชั้น 3 ชั้น การประดับสถูปิกะและปฐมนิคมุข การประดับลายพันธุ์พฤกษา ซึ่งเป็นคนกแบบประยุกต์ศิลปะตะวันตกและศิลปะท้องถิ่น ส่วนยอดพบทั้งลักษณะปลียอดยาวและปลียอดสั้น จุดเด่นของเจดีย์กลุ่มนี้คือเจดีย์วัดจอมสวรรค์ มืองค์ระฆังที่มีการตกแต่งด้วยริ้วยาวแบบกลีบมะเฟืองซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ และพบเพียงองค์เดียวในล้านนา ซึ่งเจดีย์สององค์นี้มีระเบียบของศิลปะอมรปุระ-มณฑลชัดเจนกว่ากลุ่มเจดีย์ในอำเภอลอง คือ พระธาตุคอกน้อยและเจดีย์วัดนาสาร ซึ่งเริ่มมีการปรับเปลี่ยนในบางองค์ประกอบและมีความเป็นศิลปะล้านนาเข้ามามากขึ้น (2) กลุ่มเจดีย์ทรงวิหารยอด ได้แก่ เจดีย์วัดคันธง อำเภอเมือง วัดใหม่พม่า วัดต้าเวียง วัดโพธิ์บุปผาราม อำเภอลอง ซึ่งทั้ง 4 องค์นี้มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ลักษณะเจดีย์มีลักษณะใกล้เคียงกับเจดีย์วิหารในสมัยอมรปุระ-มณฑล ลักษณะเรือนธาตุที่นิยมของเมืองแพร่คือเรือนธาตุย่อมุม เจดีย์ที่น่าจะมีลักษณะดั้งเดิมและใกล้เคียงระเบียบของศิลปะอมรปุระ-มณฑลมากที่สุดน่าจะเป็น เจดีย์วัดเวียงต้า ที่ปรากฏซุ้มเกล็ดมีคิรีบด้านข้างและลวดลายพันธุ์พฤกษาอิทธิพลตะวันตก ในเขตเมืองลองนี้มีความนิยมประดับ สถูปิกะ ปฐมนิคมุข นรสิงห์ และสิงห์คู่แบบพม่าทางด้านหน้าและบริเวณฐาน ส่วนยอดเจดีย์นั้นมีทั้งรูปแบบศิลปะพม่าและมอญ การตกแต่งซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองลอง คือนิยมตกแต่งกระจกแบบพม่าตั้งแต่ส่วนขององค์ระฆังจนถึงส่วนยอด เนื่องจากไม่ปรากฏการประดับกระจกแบบนี้ในเขตอำเภอเมือง

เจดีย์ศิลปะมอญ-พม่าและงานช่างท้องถิ่นระยะหลัง พุทธศตวรรษที่ 26 กระจายอยู่ที่อำเภอคลองและอำเภอวังชิ้น และพบเพียงรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังเท่านั้น มีลักษณะร่วมกันของอิทธิพลศิลปะแบบมอญ-พม่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 แต่รูปแบบดังกล่าวไม่ได้ชัดเจนจนเรียกได้ว่าเป็นศิลปะในช่วงเวลาอมรปุระ-มันทเล เนื่องจากมีการผสมผสานความเป็นท้องถิ่นและความนิยมในศิลปะล้านนาและรัตนโกสินทร์เข้ามา

อย่างไรก็ดีการศึกษาครั้งนี้ มีจุดประสงค์ศึกษาเจดีย์มอญ-พม่าในเมืองแพร่ ซึ่งเป็นกลุ่มเล็กและยังไม่ครอบคลุมในด้านอื่น โดยผลวิจัยนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาการขยายประเด็นต่อเนื่องในอนาคตทางด้านศิลปกรรมพม่า และในพื้นที่อื่นที่ปรากฏในประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนสถาน. (2532). *ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 8*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดแพร่*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ชัยสิทธิ์ ปะนันวงศ์. (2553). *การศึกษาอิทธิพลศิลปะพม่า กรณีศึกษา เจดีย์วัดของกลาง วัดจองเหนือ และวัดจองใต้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เชษฐ ดิงถัญชี่. (2555). *เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑล*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- โชติมา จตุรวงศ์. (2554). *สถาปัตยกรรมวัดมอญในพม่าตอนล่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อิตี พับลิชชิ่ง.
- หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดแพร่ (ม.ป.ป.). *ประวัติและสถาปัตยกรรมในเมืองแพร่: โครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมือง : คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการพลังงานแห่งชาติ*.แพร่: ม.ป.ท.
- พระธรรมวิมลโมลี. (2548). *100 ปี เหตุการณ์กบฏเงี้ยวก่อการจลาจลในเขตมณฑลพายัพ พ.ศ. 2445*. พะเยา: นครนิวส์การพิมพ์.
- พระธาตุขวยจู๋. (2561). *ประวัติพระธาตุขวยจู๋*. สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/tat.phrae/posts/1496321303779869>
- วัดพระธาตุคอกกลางอริยสัจจ. (ม.ป.ป.). *ประวัติพระธาตุคอกกลางอริยสัจจ*.แพร่: ม.ป.ท. (อัดสำเนา)
- วัดพระธาตุคอกน้อย. (ม.ป.ป.). *ประวัติพระธาตุคอกน้อย*.แพร่: ม.ป.ท. (อัดสำเนา)
- วัดโพธิบุปผาราม. (2561). *ประวัติวัดโพธิบุปผาราม*. สืบค้นจาก <https://www.lovethailand.org/travel/th/8-แพร่/4609-วัดโพธิบุปผาราม>
- วัดสระบ่อแก้ว. (ม.ป.ป.). *ประวัติวัดสระบ่อแก้ว*.แพร่: ม.ป.ท. (อัดสำเนา)
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2553). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- สร้อยดี อ่องสกุล. (2556). *พื้นเมืองเชียงแสน*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สายันต์ ไพรัชญจักร์. (2540). *โบราณคดีล้านนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาพันธ์.
- สุรพล คำรหัสกุล. (2554). *เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาปางกวางค์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล และสันติ เล็กสุขุม. (2549). *เที่ยวชมเจดีย์ที่พม่าประเทศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2557). *ศิลปะพม่า*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. (2551). *นครแพร่จากอดีตมาปัจจุบัน ภูมิโนทัศน์วัฒนธรรม ระบบความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ.
- องค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดแพร่. (2550). *ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ฉบับ พ.ศ. 2550*.แพร่: ห้างหุ้นส่วน เมืองแพร่การพิมพ์.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่. (2560). *ประวัติศาสตร์เมืองแพร่ ฉบับ พ.ศ. 2559 จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 70 ปี*.แพร่: เมืองแพร่การพิมพ์.